

Иво Братанов

ΟΨΕ ΒΕΔНЪЖ ЗА КАМИЛАΤΑ И ΙΓΛΕΝΙΤΕ ΟΨΙ

В синоπτιχеските евангелия¹ между другото е засвидетелстван следният древен израз: “По-лесно е камила да мине през иглени уши, отколкото...”. В трите текста той е употребен от Иисус Христос, който казва, че **по-лесно е камила да мине през иглени уши, отколкото богатият да влезе в небесното царство, срв.:**

1. Мат. 19: 24: *“Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκόπωτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τρήματος ῥαφίδος εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ”*, лат. “Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum caelorum”.

2. Марк. 10: 25: *“Εὐκόπωτερόν ἐστιν κάμηλον διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν”*, лат. “Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei”.

3. Лук. 18: 25: *“Εὐκόπωτερόν γάρ ἐστιν κάμηλον διὰ τρήματος βελόνης εἰσελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν”*, лат. “Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei”.

По произход тази конструкция е староеврейска и е засвидетелствана в два варианта: 1. **По-лесно е камила да мине през иглени уши** (в посочените новозаветни стихове); 2. **По-лесно е слон да мине през иглени уши** (в Талмуда)². И така, инвариантът съдържа противопоставяне между названието на едро животно (камила или слон) и на игленото ухо. Чрез изградената по този начин опозиция се описва изключена възможност да се случи нещо³, срв. **по-лесно е**

едро животно (камила или слон) да мине през иглени уши, отколкото да се случи някакво събитие.

Изказано е обаче и друго мнение за първоначалния състав и за развоя на тази конструкция. То принадлежи на Ал. Милев⁴. Според него в първичния вариант на тази фразеологизирана конструкция е било налице противопоставяне между **корабно въже** (грц. *κάμιλος*) и **иглени уши**. С течение на времето поради промяна в гласежа на грц. *η* и изравняването му с гласежа на грц. *ι* се получават омофони: съществителното име *κάμιλος* (корабно въже, дебело въже) в посочените три стиха⁵ се смесва с името *κάμηλος* (камила). Ал. Милев посочва, че процесът на замяна на лексемата *κάμιλος* с *κάμηλος* е бил подпомогнат от незнанието на преписвачите или от бързане при преписването⁶, а вариантът със съществителното име **камила** се е наложил, “понеже изразът с камила предава още по-подчертано невъзможността”⁷.

Обяснението на Ал. Милев не е достатъчно добре обосновано и изводът от него не е приемлив.

Против такова обяснение говори наличието на варианта по-лесно е слон да мине през иглени уши, засвидетелстван в Талмуда.

Обяснението на правописната грешка единствено с непознаването на правописа от страна на преписвачите е възможно, но не е достатъчно. Самият Ал. Милев посочва, че във всички известни му преводи на разглежданите стихове се намира лексемата **камила**, а не **корабно въже**⁸. Трудно е това всеобщо разпространение на лексемата **камила** в най-различни преводи да се обясни като резултат само на една грешка, допусната поради незнание или поради бързане.

Не е приемливо и предположението за направена правописна грешка “поради бързане”⁹. Гръцката буква *ι* се пише по-лесно от буквата *η*, защото съдържа по-малко елементи. Поради това е много по-вероятно буквата *η* да бъде заменена с *ι* “поради бързане”, но не и обратното. Затова е и по-приемливо да се смята, че **поради бързане** на преписвачите от първоначалния вариант *κάμηλος* се е появил по-късният вариант с *κάμιλος*.

Против обяснението на Ал. Милев може да се посочи и фактът, че докато лексемата *κάμηλος* в Мат. 19: 24 и в Лук. 18: 25 има различетене *κάμιλος*¹⁰, то в Марк. 10: 25 такава различетене няма (сведенията за различетенето се дават по изданието на Е. Нестле). Очевидно е, че първоначалният вариант е съдържал лексема *κάμηλος* и тъкмо изписването *κάμιλος* се дължи на допусната правописна грешка, но в Марк. 10: 25 такава грешка не е направена.

Като допълнителен аргумент може да се изтъкне и обстоятелството, че латинският превод на Новия Завет предава интересуващата ни лексема със заемката 'camelus' 'камила', като в латинския превод няма различетене към нея. Този факт е твърде важен. Той свидетелства, че още през втората половина на II в. преводачите на Новия Завет на латински език са превеждали съществителното име **камила**, а не **корабно въже**¹¹. "В хеленистическата епоха *η*, без разлика на произход, се приближавало все повече и повече към *i*-звук... В императорската епоха изговорът на *η* като *i* е добил надмощие. Обаче покрай него на места е продължавал да съществува още изговорът на *η* като *e*."¹² Процесът, в който буквата *η* променя своята звукова стойност, е твърде бавен¹³. Латинският превод на Новия Завет дава сведения за по-старото произношение на буквата *η* в интересуващата ни дума.

Изтъкнатите по-горе съображения показват, че в първоначалния вариант на Мат. 19: 24, на Марк. 10: 25 и на Лук. 18: 25 е употребено съществителното име *κάμηλος*. Появата на *κάμιλος* в някои преписи може да се обясни с влиянието на словосъчетанието "иглени уши". Както е известно, "в иглените уши влиза тънък конец, а не може да влезе корабно въже"¹⁴. Навярно по аналогия на конца, който може да премине през иглените уши, името *κάμιλος* заменя *κάμηλος* в част от преписите. Промяната е подпомогната от наличието на двойката омофони *κάμιλος* и *κάμηλος*. При това описаната замяна може би е улеснена от незнанието на някои преписвачи и от напълно възможната грешка, допусната "поради бързане" в част от преписите.

БЕЛЕЖКИ

¹ Материалът, върху който се извършват наблюденията, е екскерпиран от двуезичното издание (на гръцки и на латински език) *Novum Testamentum Graece et Latine. Utrumque textum cum apparatu critico imprimendum curavit + D. Eberhard Nestle novis curis elaboravit Erwin Nestle. Editio decima. Stuttgart, "Privilegierte Württembergische Bibelanstalt", 1930.*

² Срв. **Рѣчникъ** на Свято-то Писаніе. Цариградъ, Въ Книгопечатницѣ-тѣ на А. Х. Бояджіяна Американъ-Ханъ, 1884, с. 231, кол. 2 – с. 232, кол. 1. Вж. и **Библейски речник**. Превод от английски: Ю. Балканджиева и др. С., “Нов човек”, 1995, с. 204, кол. 1 и с. 263, кол. 1. Тази фразеологизирана конструкция е засвидетелствана и в Корана, където е употребен вариантът, съдържащ съществителното име **камила** (вж. **Рѣчникъ** на Свято-то Писаніе, с. 231, кол. 2 – с. 232, кол. 1). В Корана е преминала навярно от Новия Завет. Тълкуване на евангелския пасаж вж. в **Хр. Попов**. Ръководство за изясняване Четириевангелието и книга “Деяния апостолски”. С., Синодално издателство, 1991, с. 309.

³ Далечен отглас от това противопоставяне присъства например в апокрифа “Деяние на Петър и Андрей” (превод на новобългарски език вж. в **Стара българска литература** в седем тома. Т. I. Съставителство и редакция Донка Петканова. С., 1981, с. 195–201).

⁴ **Александър Милев**. За камилата и иглените уши. – **Български език**, год. XXX (1980), кн. 4, с. 354–355.

⁵ Ал. Милев не е посочил Лук. 18: 25.

⁶ “Преписвачите поради незнание на правописа или поради бързане в текстовете пишат *κάμηλος* вместо *κάμιλος*“ (Ал. Милев, **Цит. съч.**, с. 355).

⁷ Пак там, с. 355.

⁸ Пак там, с. 355.

⁹ Пак там, с. 355.

¹⁰ Разночетенето *κάμιλος* е отбелязано в **И. Х. Дворецкий**. Древнегреческо-русский словарь. Т. I (А – Л). М., Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958, с. 870, кол. 2.

¹¹ За времето, когато е направен първият латински превод на Новия Завет, вж. Кардинал епископ **Жан Даниелу**. Истоки латинского христианства. Гл. I ("Переводы"). – Символ, № 31, Париж, Июль 1994, с. 16–17; срв. Епископ **Никодим и Протоиерей Цв. П. Христов**. Учебник по апологетика. С., Издава Св. Синод на Българската Църква, 1943, с. 315.

¹² **В. Бешевлиев**. Историческа граматика на гръцкия език. Ч. I (Фонетика, морфология). Университетска библиотека, № 191. С., 1939, с. 122. За предаването на грц. *η* с лат. *e* при литературно заимстване вж. **И. М. Тронский**. Chrestiani (Tacit., Ann., XV, 44, 2) и Chrestus (Sueton., Div. Claud., 25, 4). – В: Античност и современност. К 80-летию Федора Александровича Петровского. М., 1972, с. 36–37.

¹³ Буквата *η* се произнася като *i* от средата на II в. сл. Хр. (вж. **И. Х. Дворецкий**. Цит. съч., с. 740, кол. 1).

¹⁴ **Ал. Милев**. Цит. съч., с. 355.